

The beginnings of herbal medicine in Poland, with particular emphasis on the settlement in Biskupin

Początki ziołolecznictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem osady w Biskupinie

DOI: 10.15199/62.2026.7.3

A review, with 25 refs., of information on the beginnings of herbal medicine in Poland. The greatest contribution to the description of medicinal plant species cultivated by the ancient Slavic people had Bolesław Jaroń and Konstanty Moldenhawer. Researchers divided the plants occurring in the Hallstatt and La Tène periods in the area of the former settlement in Biskupin into several groups: crops (cereals, legumes, oil-bearing plants and fiber-bearing plants), other edible and useful plants, field weeds, ruderal plants and plants from natural habitats. The work also describes the pharmacological effects of medicinal plants occurring in prehistoric times in the areas inhabited by the Lusatian culture.

Keywords: herbal medicine, excavations, active agents, plant materials

Przedstawiono informacje dotyczące początków ziołolecznictwa na ziemiach polskich. Największy wkład w opis gatunków roślin leczniczych uprawianych przez dawnych Prastłowian mieli Bolesław Jaroń i Konstanty Moldenhawer. Badacze dokonali podziału roślin występujących w okresie halsztackim i lateńskim na terenie dawnej osady w Biskupinie na kilka grup: rośliny uprawne (zboża, rośliny strączkowe, rośliny olejodajne, rośliny włóknodajne), inne rośliny jadalne i użytkowe, chwasty polne, rośliny ruderalne oraz rośliny z naturalnych stanowisk. Opisano również działanie farmakologiczne roślin leczniczych występujących w czasach prehistorycznych na terenach zamieszkiwanych przez ludność kultury łużyckiej.

Słowa kluczowe: ziołolecznictwo, prace wykopaliskowe, substancje czynne, surowce roślinne

Rośliny lecznicze były stosowane przez człowieka od starożytności. Szacuje się, że obecnie ok. 50 tys. gatunków roślin jest wykorzystywanych do produkcji leków i kosmetyków¹⁾. Pierwsze wzmianki dotyczące medycznego zastosowania roślin leczniczych pochodzą sprzed prawie 5 tys. lat. Zapisano je na sumeryjskich glinianych tabliczkach²⁾. Już od starożytności ludzie starali się leczyć choroby, korzystając z bogactw natury, a wiedzę o tym, w jakim schorzeniu i w jaki sposób stosować daną roślinę, czerpano z doświadczenia. Ziołolecznictwo było i jest stosowane w wielu kulturach i cywilizacjach od tysięcy lat. Wyciągi oraz preparaty roślinne wykazują wiele zalet w porównaniu z lekami syntetycznymi. Zwykle działają one łagodniej, wywołują mniej skutków ubocznych, są

łatwiej przyswajalne. Ponadto wiele substancji czynnych zawartych w roślinach działa wielokierunkowo i wykazuje synergizm działania. W artykule przedstawiono początki ziołolecznictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem osady w Biskupinie.

Rośliny uprawne w Polsce pojawiły się już w okresie neolitu³⁾. Z tego okresu pochodzą znaleziska prosa, jęczmienia, pszenicy i owsa. Brak jest jakichkolwiek znalezisk roślin uprawnych z epoki brązu. Prawdziwą skarbnicą roślin uprawnych okresu halsztackiego jest gród w Biskupinie. Z kolei z okresu lateńskiego znane jest jedynie jedno stanowisko pszenicy zwyczajnej, jęczmienia i lnicznika siewnego na Śląsku. Początki epoki żelaza na ziemiach polskich sięgają ok. 700 r. p.n.e. Wczesna epoka żelaza nazywana jest

Dr hab. n. farm. Małgorzata GESZKE-MORITZ (ORCID: 0000-0001-5643-0040) w roku 2008 ukończyła studia farmaceutyczne na Wydziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Medycznego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu. W 2011 r. uzyskała stopień doktora nauk farmaceutycznych, a w 2019 r. stopień doktora habilitowanego nauk farmaceutycznych na tym samym wydziale. Obecnie jest kierownikiem Zakładu Farmakognozji i Naturalnych Środków Leczniczych na Wydziale Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie. Specjalność – synteza i właściwości kropek kwantowych, biomedyczne zastosowania nanomateriałów, zastosowania materiałów meziporowatych w systemach dostarczania substancji leczniczych, adsorpcja związków biologicznie czynnych pochodzenia roślinnego.

Mgr farm. Aleksandra STOIŃSKA (ORCID: 0009-0008-0895-2328) ukończyła studia farmaceutyczne na Wydziale Farmacji Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie. Obecnie jest doktorantką Szkoły Doktorskiej tej samej uczelni. Pracę doktorską realizuje w Zakładzie Farmakognozji i Naturalnych Środków Leczniczych PUM w Szczecinie.

okresem halsztackim, natomiast okres od ok. 400 r. p.n.e. do narodzin Chrystusa okresem lateńskim. Michalski⁴⁾ wskazuje, że zbieractwo dostarczało nie tylko pokarmu i paszy dla zwierząt, ale także roślin o właściwościach leczniczych. Autor podaje, że na niektórych stanowiskach kultury łużyckiej odkryto pozostałości roślin lub ich odciski w polepie (warstwach gliny kładzionych kiedyś w chatach wiejskich zamiast podłogi), które pozwalają częściowo określić zbierane gatunki roślin. Nie zawsze można jednak stwierdzić, czy odkryte nasiona były zbierane celowo, czy dostały się do danego stanowiska przez przypadek. Jeśli występowały ich większe ilości, można przypuszczać, że zostały zebrane w sposób zamierzony. Podobne wnioski można znaleźć w pracy Moldenhawera⁵⁾, który jest autorem najważniejszych publikacji poświęconych pracom wykopaliskowym nasion w grodzie biskupińskim. Ten poznański botanik przejął prace nad identyfikacją gatunków, które uprawiali dawni Prasłowianie po zamordowanym w Oświęcimiu w 1942 r. dr. Bolesławie Jaroniu. Doktor B. Jaroń wyróżnił w grodzie biskupińskim 130 gatunków roślin, które podzielił na grupy ze względu na ich użyteczność i środowisko, w którym rosły⁶⁾. Podał też zestawienie gatunków w różnych próbkach, aby jak najlepiej odwzorować żyjące tam zespoły roślinne. W artykule⁵⁾ Moldenhawer wskazuje na fakt, że dawni Prasłowianie zamieszkujący tereny Biskupina, który był osadą bagienną, celowo musieli uprawiać i zbierać określone gatunki roślin. Wskazują na to znalezione w wykopaliskach bardzo duże ilości nasion jednego gatunku zlokalizowane w jednym miejscu. Znalezienie tak dużej ilości nasion w osadzie bardzo gęsto zabudowanej, której ulice wyłożone były belkami i nie było zbyt dużo przestrzeni, gdzie rośliny mogłyby rosnąć wskazuje, że musiały one pochodzić z celowych zbiorów lub też być zbierane po zaroślach, moczarach lub rozlewiskach i znoszone do domu w celu wykorzystania w razie potrzeby⁵⁾. Moldenhawer w artykule⁷⁾ wskazuje, że flora przedhistoryczna na tych terenach zachowała się głównie w postaci nasion zwęglonych w ogniu, w stanie storfiałym lub jako części owoców i innych części roślin. Na podstawie tych znalezisk podzielono rośliny występujące w tamtym okresie na kilka grup zestawionych w tabeli 1.

W pracy Dąbrowskiego⁸⁾ przedstawiono spis 41 roślin stosowanych przez ludność kultury łużyckiej (tereny Biskupina, Krakowa-Bieżanowa, Kruszewy i wsi Sobiejuchy) wraz z ich zastosowaniem leczniczym. Podkreślono, że badania pozostałości kości z cmentarzysk owych terenów wskazują na wiele chorób, na które cierpieli ich mieszkańcy, a były to m.in. osteoporoza, awitaminoza, krzywica, próchnica zębów, reumatyzm, niedokrwistość, a nawet choroby nowotworowe. Badania te potwierdziły również sukces wielu przeprowadzonych operacji, nawet tak zaawansowanych jak trepanacja czaszki. W pracy podkreślono, że bez wątpienia rośliny lecznicze występowały na tych terenach, a ziołolecznictwo było w jakimś stopniu przez miejscową ludność stosowane. Przypuszcza się, że na obszarze ziemi łużyckiej, od IV okresu epoki brązu po okres halsztacki, zioła mogły być stosowane w postaci roztworów, naparów, okładów, powidełek, maści i plastrów, zarówno wewnętrznie, jak i zewnętrznie. Stosowano je przede wszystkim w dolegliwościach układu pokarmowego (działanie rozkurczowe, żółciopędne), w chorobach nerek i pęcherza moczowego (działanie moczopędne) oraz w dolegliwościach układu oddechowego. Rośliny te wykazywały również działanie uspokajające, wzmacniające, napotne, przeciwzapalne oraz przeciwbólowe. W tabeli 2 zestawiono przykłady roślin leczniczych występujących na terenach zamieszkiwanych przez ludność kultury łużyckiej wraz z ich przypisywanym działaniem leczniczym opracowanym na podstawie danych etnograficznych wg Jana Dąbrowskiego⁸⁾. W tabeli tej dla porównania podano także działanie farmakologiczne danej rośliny (wraz z wykazem ważniejszych związków czynnych) oparte na podstawie aktualnego stanu wiedzy. Część z zamieszczonych w tabeli 2 gatunków zostało również opisanych przez Moldenhawera⁷⁾. Na rysunku przedstawiono fotografie roślin leczniczych opisanych w tabeli 2, które pochodzą ze zbiorów własnych autorów. Opisane w tabeli 2 rośliny są źródłem związków chemicznych o działaniu przeciwzapalnym, przeciwutleniającym i regeneracyjnym. Zawarte w nich flawonoidy, garbniki i saponiny są wykorzystywane do produkcji szerokiej gamy produktów leczniczych, maści, kremów i szamponów. Warto zauważyć, że większość danych etnograficznych dotyczących dawnych zastosowań roślin leczniczych zestawionych

Mgr Ewa JAROCKA-JUSZCZAK ukończyła farmację na Wydziale Farmaceutycznym Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Dr hab. n. farm. Michał MORITZ (ORCID: 0000-0003-1784-4325) w roku 2007 ukończył studia biotechnologiczne na Wydziale Biologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, a w 2008 r. studia farmaceutyczne na Wydziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Medycznego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu. W 2011 r. uzyskał stopień doktora nauk chemicznych na Wydziale Chemii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, a w 2018 r. stopień doktora habilitowanego nauk farmaceutycznych na Uniwersytecie Medycznym w Białymstoku. Obecnie jest kierownikiem Zakładu Chemii Farmaceutycznej na Wydziale Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie.

Specjalność – synteza i właściwości materiałów mezoporowatych, modelowanie procesów adsorpcji, systemy dostarczania substancji leczniczych, biomedyczne zastosowania nanomateriałów, adsorpcja substancji biologicznie czynnych.

*** Adres do korespondencji:**

Zakład Chemii Farmaceutycznej, Wydział Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, pl. Polskiego Czerwonego Krzyża 1, 71-251 Szczecin, tel.: (91) 815-10-12, e-mail: michal.moritz@pum.edu.pl

Table 1. Prehistoric flora of Biskupin identified on the basis of excavations in 1938–1939 and 1946–1948

Tabela 1. Flora przedhistoryczna Biskupina wyróżniona na podstawie prac wykopaliskowych w latach 1938–1939 i 1946–1948

Grupa roślin	Podgrupa roślin	Nazwa gatunkowa rośliny w języku polskim	Nazwa gatunkowa rośliny po łacinie
Rośliny uprawne	zboża	proso zwyczajne	<i>Panicum miliaceum</i> L.
		pszenica płaskurka	<i>Triticum dicoccum</i> Schrank.
		pszenica orkisz	<i>Triticum spelta</i>
		pszenica zwyczajna	<i>Triticum vulgare</i> Vill.
		pszenica drobnoziarnista	<i>Triticum compactum</i> Host.
		jęczmień wielorzędowy	<i>Hordeum polystichum</i> Doell.
	rośliny strączkowe	bób celtycki	<i>Vicia Faba</i> L. var. <i>minor celtica nana</i>
		soczewica jadalna	<i>Lens culinaris</i> Med. var. <i>microsperma</i> Heer
		groch zwyczajny	<i>Pisum sativum</i> L.
	rośliny olejodajne	mak uprawny	<i>Papaver somniferum</i> L.
		rzepa oleista	<i>Brassica Rapa</i> var. <i>oleifera</i>
		lnianka vel. lnicznik	<i>Camelina sativa</i> Crantz
		świdwa	<i>Cornus sanguinea</i> L.
	rośliny włóknodajne	len zwyczajny	<i>Linum usitatissimum</i> L.
Inne rośliny jadalne i użytkowe	-	orzeszek laskowy	<i>Corylus avellana</i> L.
		komosa biała	<i>Chenopodium album</i> L.
		szczaw zwyczajny	<i>Rumex acetosa</i> L.
		rdest plamisty	<i>Polygonum persicaria</i> L.
		rdest zaroślowy	<i>Polygonum dumetorum</i> L.
		łoboda rozłożysta	<i>Atriplex patulum</i> L.
		więzówka błotna	<i>Filipendula ulmaria</i> Max.
		malina właściwa	<i>Rubus idaeus</i> L.
		jeżyna	<i>Rubus sect. fruticosus</i>
		głóg jednoszyjkowy	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.
		barszcz zwyczajny	<i>Heracleum sphondylium</i> L.
		psianka słodkogorzka	<i>Solanum dulcamara</i> L.
		przytulia żółta	<i>Galium verum</i> L.
		bez czarny	<i>Sambucus nigra</i> L.
		tarnina	<i>Prunus spinosa</i> L.
Chwasty polne	-	tobolek polny	<i>Thlaspi arvense</i> L.
		fiołek trójbarwny	<i>Viola crf. tricolor</i> L.
		powój polny	<i>Convolvulus arvensis</i> L.
Rośliny ruderalne	-	pokrzywa zwyczajna	<i>Urtica dioica</i>
		ślaz dziki	<i>Malva silvestris</i> L.
		lulek czarny	<i>Hyoscyamus niger</i> L.
Rośliny z naturalnych stanowisk	lasy	sosna zwyczajna	<i>Pinus silvestris</i> var. <i>plana</i>
		brzoza brodawkowata	<i>Betula verrucosa</i> Ehrh.
		olsza czarna	<i>Alnus glutinosa</i> Gaern.
		dąb	<i>Quercus</i> sp.
	zarośla	rdest ostrogorki	<i>Polygonum hydropiper</i> L.
		dziurawiec	<i>Hypericum perforatum</i> L.
		rzepik pospolity	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.
		pierwiosnek lekarski	<i>Primula officinalis</i> L.
		kozłek lekarski	<i>Valeriana officinalis</i> L.
	łąki	mech	<i>Hypnum linbergii</i>
		goździk kosmaty	<i>Dianthus flos cuculi</i> L.
		biedzeniec wielki	<i>Pimpinella major</i> L.
		babka średnia	<i>Plantago media</i> L.
	pastwiska, przydroża, piaski	jałowiec pospolity	<i>Juniperis communis</i> L.
		szczaw nadmorski	<i>Rumex maritimus</i> L.
		dziewanna wielkokwiatowa	<i>Verbascum thapsiforme</i> Schrad.
	bagna i wody	ramienica	<i>Chara</i> sp.
		skrzyp błotny	<i>Equisetum palustre</i> L.
		grązel żółty	<i>Nuphar luteum</i> Sibth. et Sm.
		mięta nadwodna	<i>Mentha aquatica</i> L.
		rzęsa	<i>Lemna</i> sp.

Table 2. Medicinal plants occurring in prehistoric times in the areas inhabited by the Lusatian culture, their pharmacological activity (ethnographic and contemporary data) and the most important active compounds known today

Tabela 2. Rośliny lecznicze występujące w czasach prehistorycznych na terenach zamieszkiwanych przez ludność kultury łużyckiej, ich aktywność farmakologiczna (dane etnograficzne i współczesne) oraz ważniejsze związki czynne znane współcześnie

Nazwa rośliny	Przypisywane działanie lecznicze (na podstawie danych etnograficznych)	Działanie farmakologiczne (na podstawie współczesnych wyników badań)	Związki aktywne (znane współcześnie)	Literatura
Fiołek trójbarwny (<i>Viola tricolor</i> L.)	ogólnoodtruwające, moczopędne, przeciwgorączkowe	przeciwzapalne na skórę i błony śluzowe, wykrztuśne, napotne, łagodnie przeczyszczające, wzmacniające naczynia krwionośne	flawonoidy: <i>O</i> -glikozydy (rutozyd) oraz <i>C</i> -glikozydy (witeksyna, orientyna, wicenina-2, wiolantyna)	8, 10
Dziurawiec zwyczajny (<i>Hypericum perforatum</i> L.)	żołądkowe, przeciwbiegunkowe, żółciopędne, w chorobach nerek	rozkurczające na mięśnie gładkie przewodu pokarmowego, dróg żółciowych i naczyń krwionośnych; przeciwzapalne, przeciwbakteryjne	flawonoidy: flawonole (kwercetyna i jej glikozydy) oraz biflawonoidy (amentoflawon)	8, 12
Dziewanna wielkokwiatowa (<i>Verbascum thapsiforme</i> Schrad.)	wykrztuśne, napotne, przeciwbólowe, na katar	wykrztuśne, osłaniające na błony śluzowe górnych dróg oddechowych, przeciwwirusowe	polisacharydy (śluz), saponozydy triterpenowe (werbaskosaponina)	8, 15
Bez czarny (<i>Sambucus nigra</i> L.)	napotne, moczopędne, na katar, na oparzenia	napotne, przeciwgorączkowe, przeciwzapalne, wzmagające wydzielanie śluzu w oskrzelach	flawonoidy: pochodne kwercetyny (hiperozyd, rutozyd), pochodne kemferolu (astragalina), triterpeny, fitosterole	8, 17
Babka średnia (<i>Plantago media</i> L.)	wykrztuśne, odkażające, na choroby żołądka i jelit	osłaniające, przeciwzapalne, przeciwbakteryjne, ściągające	polisacharydy (śluz), glukozydy irydoidowe (aukubina)	8, 19
Głóg jednoszyjkowy (<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.)	wzmacniające mięsień sercowy, obniżające ciśnienie	wzmacniające mięsień sercowy, rozszerzające naczynia wieńcowe i obwodowe, obniżające ciśnienie krwi, uspokajające	flawonoidy: mono- <i>C</i> -glikozydy flawonowe (witeksyna, orientyna), di- <i>C</i> -glikozydy flawonowe (wicenina-2, szaftozyd), <i>O</i> -glikozydy kwercetyny (hiperozyd, rutozyd)	8, 21
Jałowiec pospolity (<i>Juniperus communis</i> L.)	moczopędne, żółciopędne, żołądkowe	moczopędne, przeciwbakteryjne, pobudzające wydzielanie soku żołądkowego i żółci, przyspieszające perystaltykę jelit	olejek eteryczny: monoterpény (α - i β -pinen, terpinen-4-ol, sabinen), seskwiterpeny (kadinen, α - i β -kariofilen)	8, 22
Kozłek lekarski (<i>Valeriana officinalis</i> L.)	uspokajające, rozkurczowe	uspokajające na ośrodkowy układ nerwowy, rozkurczające mięśnie gładkie przewodu pokarmowego, dróg żółciowych i moczowych	irydoidy estrowe: walepotriaty (waltrat, izowaltrat), olejek eteryczny (monoterpeny: borneol, kamfen; seskwiterpeny: α -bisabolen, kadinen)	8, 23
Pokrzywa zwyczajna (<i>Urtica dioica</i> L.)	przeciw kamicy nerkowej, przeciw krwawieniu miesięczkowemu	moczopędne, saluretyczne, pobudzające wydzielanie soku żołądkowego, przeciwkrwotoczne, przeciwłojotokowe	kwasy tłuszczowe (linolowy), lektyny, polisacharydy, fitosterole, ceramidy, lignany	8, 24
Rdest ptasi (<i>Polygonum aviculare</i> L.)	przewciwbiegunkowe	pobudzające wydzielania śluzu w oskrzelach, przeciwzapalne, przeciwbakteryjne, przeciwkrwotoczne	flawonoidy: <i>O</i> -glikozydy kwercetyny, kemferolu i mirycetyny; <i>C</i> -glikozydy flawonowe (witeksyna)	8, 25

w tabeli 2 znalazło swoje potwierdzenie we współczesnych badaniach naukowych. W medycynie ludowej fiołek trójbarwny był stosowany jako środek „czyszczący krew”⁹⁾. Stosowanie go zapewniało piękną i gładką cerę. Badania naukowe potwierdziły działanie odtruwające (*metabolicum*) i moczopędne (*diureticum*) fiołka. Obecność w ziele fiołka flawonoidów (m.in. rutyny) warunkuje jego współczesne zastosowanie w chorobach skóry (trądzik młodzieńczy, egzema, łojotok)^{8, 10)}. Dziurawiec zwyczajny dawniej był wykorzystywany w leczeniu ran i oparzeń oraz w zaburzeniach trawienia. Uważano go za roślinę magiczną, chroniącą przed złym urokiem, leczącą głęboki smutek¹¹⁾. Obecnie znane są występujące w surowcu związki czynne (hyperycyna, hyperforyna), które wpływają na poziom neuroprzekazników z mózgu. Wyciąg z dziurawca stanowi składnik preparatów

stosowanych w lekkich i umiarkowanych stanach depresyjnych. Ze względu na obecność w surowcu flawonoidów stanowi on składnik preparatów stosowanych w stanach spastycznych przewodu pokarmowego^{8, 12)}. Ponadto olej z dziurawca działa regenerująco na skórę, łagodzi oparzenia słoneczne i przyspiesza gojenie ran. W polskiej tradycji ludowej dziewanna była głównie wykorzystywana do leczenia chrypki, kaszlu i w chorobach płuc¹³⁾. Ze względu na złociste kwiaty surowiec był również stosowany w leczeniu żółtaczki¹⁴⁾, jednak współczesne badania nie potwierdziły skuteczności rośliny w leczeniu tej choroby. Obecnie kwiat dziewanny stanowi cenne źródło saponin i śluzów^{8, 15)}. Wyciąg z surowca wchodzi w skład syropów o działaniu wykrztuśnym i łagodzącym stany zapalne błony śluzowej gardła. Dziewanna stosowana na skórę działa zmiękczająco

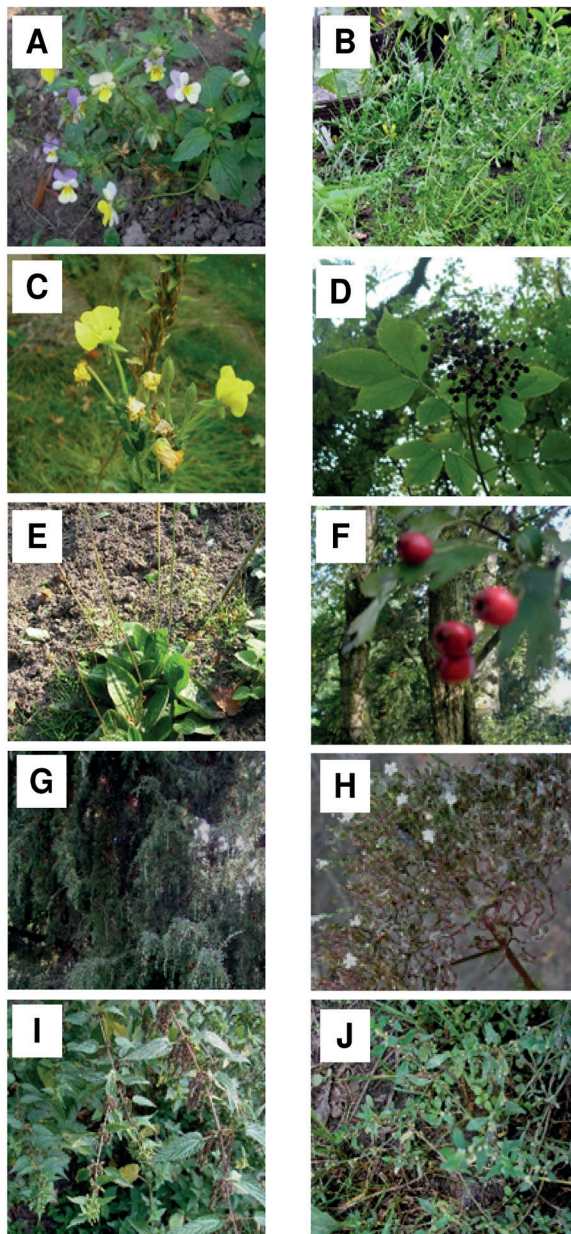

Figure. Photographs of selected medicinal plants occurring in prehistoric times in the areas inhabited by the Lusatian culture; (A) tricolor violet, (B) st. John's wort, (C) large-flowered mullein, (D) elderberry, (E) hoary plantain, (F) single-seeded hawthorn, (G) common juniper, (H) valerian, (I) common nettle, (J) knot-grass

Rysunek. Fotografie wybranych roślin leczniczych występujących w czasach prehistorycznych na terenach zamieszkiwanych przez ludność kultury łużyckiej; (A) fiołek trójbarwny, (B) dziurawiec zwyczajny, (C) dziewanna wielkokwiatowa, (D) bez czarny, (E) babka średnia, (F) głóg jednoszyjkowy, (G) jałowiec pospolity, (H) kozłek lekarski, (I) pokrzywa zwyczajna, (J) rdest ptasi

i przeciwzapalnie, przeto stanowi składnik kosmetyków (toników do cery wrażliwej, odżywek, szamponów). W polskiej tradycji ludowej kwiat bzu czarnego stanowił główny składnik „miskur” o działaniu napotnym i przeciwgorączkowym¹⁶). Współcześnie surowiec ten, ze względu na zawartość flawonoidów i olejków eterycznych, stosuje się w leczeniu objawów grypy i przeziębienia, wykorzystując jego działanie napotne, przeciwgorączkowe i moczopędne^{8, 17}). Wyciąg z surowca jest również stosowany jako składnik kosmetyków,

takich jak kremy pod oczy (działanie przeciwobrzękowe), do cery naczynkowej i trądzikowej. Liście babki średniej były dawniej wykorzystywane jako „zielony plaster”¹⁸). Macerat ze świeżo rozdrobnionych liści przykładano na rany, wrzody i oparzenia. Współczesne badania potwierdziły obecność w surowcu aukubiny, śluzów i garbników, które działają przeciwzapalnie i ściągająco (*adstringens*)^{8, 19}). Wyciągi z babki są stosowane zarówno w preparatach po ukąszeniu owadów, jak i w syropach łagodzących kaszel. Dane etnograficzne wskazują na wykorzystywanie naparów z kwiatów głogu u ludzi starszych, którym brakowało tchu²⁰). Obecnie kwiat głogu stanowi cenny surowiec stosowany we wczesnych stadiach zaburzeń pracy serca^{8, 21}). Ze względu na obecność flawonoidów i procyanidyn surowiec zwiększa siłę skurczu mięśnia sercowego, rozszerza naczynia wieńcowe i obniża ciśnienie krwi. Wyciąg z głogu jest składnikiem wielu preparatów o działaniu nasercowym stosowanych u osób starszych.

Podsumowanie

Początki ziołolecznictwa na ziemiach polskich sięgają czasów prehistorycznych. Zbieranie i stosowanie roślin leczniczych przez Prasłowian stanowiło istotną część codziennego życia ówczesnych mieszkańców. Analiza archeobotaniczna (analiza zwęglonych nasion w próbkach ziemi) przez doktora Bolesława Jaronia i kontynuowana przez profesora Konstantego Moldenhawera w osadzie w Biskupinie w pierwszej połowie XX w. wniosła istotny wkład w poznanie początków hodowli i wykorzystywania roślin przez ludność kultury łużyckiej. Prace wykopaliskowe pozwoliły oznaczyć ok. 130 gatunków roślin występujących na tych terenach. Wiedza o leczniczym zastosowaniu wybranych roślin pochodzi z danych etnograficznych. Była ona przekazywana ustnie. Większość działań leczniczych przypisywanych danej roślinie została potwierdzona współczesnymi badaniami. Do najważniejszych zidentyfikowanych gatunków roślin o udowodnionym działaniu leczniczym należą dziurawiec zwyczajny, dziewanna wielkokwiatowa, bez czarny, kozłek lekarski, głóg jednoszyjkowy i pokrzywa zwyczajna.

Publikację sfinansowano ze środków MEiN (w 2026 r.) w ramach projektu nr WFB-406-S-2026, realizowanego na Wydziale Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie.

Otrzymano: 28-05-2026

Zrecenzowano: 15-06-2026

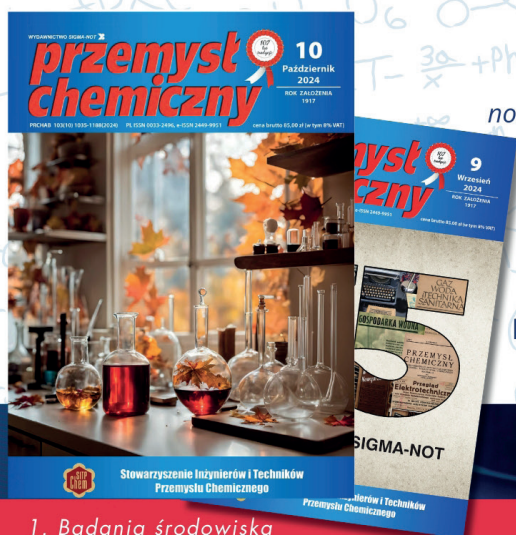
Zaakceptowano: 18-06-2026

Opublikowano: 17-07-2026

LITERATURA

- [1] F. Jamshidi-Kia, Z. Lorigooini, H. Amini-Khoei, *J. Herbm. Pharmacol.* 2018, **7**, 1.
- [2] H.M.A. Hassan, *Chimia* 2015, **69**, 622.
- [3] H. Burchardówna, *Przegląd Archeologiczny* 1951–1952, **9**, R. 27/28, z. 2–3, 153.
- [4] J. Michalski, *Światowit* 1991, **38**, 19.

- [5] K. Moldenhawer, *Z otchłani wieków 1949–1950*, **18**, **19**, Polskie Towarzystwo Prehistoryczne i Muzeum Prehistoryczne w Poznaniu.
- [6] T. Wiślański, *Slavia Antiqua* 1989/1990, **32**, 35.
- [7] K. Moldenhawer, [w:] *III sprawozdanie z prac wykopaliskowych w grodzie kultury łużyckiej w Biskupinie w powiecie żnińskim za lata 1938–1939 i 1946–1948* (red. J. Kostrzewski), Polskie Towarzystwo Prehistoryczne, Poznań 1950.
- [8] J. Dąbrowski, *Mater. Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeol.* 2010, **31**, 45.
- [9] K. Moksa, A. Teległów, *Post. Fitoter.* 2021, nr 22, 61.
- [10] M.V. Bilan, M.A. Lieshchova, A.A. Bohomaz, V.V. Brygadyrenko, *Regul. Mech. Biosyst.* 2024, **15**, 624.
- [11] M. Maciewicz, *Rocz. Przemysłu Literatura Język* 2021, nr 25, 57.
- [12] M.V. Suryawanshi, P.P. Gujathathi, T. Mulla, I. Bagban, *Naunyn-Schmiedeberg's Archiv. Pharmacol.* 2024, **397**, 3803.
- [13] A.U. Turker, E. Gurel, *Phytoter. Res.* 2005, nr 19, 733.
- [14] P. Klepacki, *Etnobiol. Pol.* 2016, nr 6, 31.
- [15] M. Yilmaz, G. Ecevit Genç, *Turk. J. Biod.* 2024, nr 7, 131.
- [16] G. Salla, S. Pasta, A. Maggio, T. la Mantia, *Plants* 2023, nr 12, 3457.
- [17] A.M. Khalil, R.M. Kamal, R.A. El-Shiekh, A.H. Elbanna, S.A. Hamdy, *Inflammopharmacology*. 2026, **34**, 1539.
- [18] K. Turzańska, *Pol. J. Cosmetol.* 2018, nr 21, 235.
- [19] A. Budzianowska, M. Derda, J. Budzianowski, A. Szopa, M. Kikowska, *Appl. Sci.* 2023, **13**, 1075.
- [20] A. Stelmakienė, K. Ramanauskienė, V. Petrikaite, V. Jakstas, V. Briedis, *Acta Poloniae Pharm. – Drug Res.* 2016, nr 73, 955.
- [21] J. Kępińska-Pacelik, W. Biel, *Molecules* 2026, **31**, 226.
- [22] A.C. Gonçalves, J.D. Flores-Félix, P. Coutinho, G. Alves, L.R. Silva, *Int. J. Mol. Sci.* 2022, **23**, 3197.
- [23] C. Çelik, H. Kirmizibekmez, *Phytochem. Rev.* 2025, **24**, 3337.
- [24] V. Jaiswal, H.-J. Lee, *Antioxidants* 2022, **11**, 2494.
- [25] O. Unal, *Eurasian J. Med. Biol. Sci.* 2025, **5**, 102.

Przemysł Chemiczny jest najstarszym polskim, branżowym czasopismem, wydawanym od 1917 r. Miesięcznik od 1964 r. jest notowany na tzw. liście filadelfijskiej najlepszych naukowych pism świata.

Miesięcznik adresowany jest do **menedżerów krajowego przemysłu chemicznego, inżynierów i technologów w przemyśle, projektantów w biurach projektowych oraz pracowników naukowych w instytutach naukowo-badawczych i na wyższych uczelniach oraz studentów chemii.** Wszystkie publikowane prace poddawane są recenzji.

dyscypliny powiązane

1. Badania środowiska
2. Bezpieczeństwo chemiczne i ochrona zdrowia
3. Bioinżynieria
4. Biomateriały
5. Biotechnologia
6. Biotechnologia i mikrobiologia stosowana
7. Chemia (ogólnie)
8. Chemia materiałowa
9. Chemia środowiskowa
10. Ekologia
11. Energetyka i inżynieria jądrowa
12. Ekonomia
13. Ekonomia i organizacja przedsiębiorstw
14. Farmakologia, toksykologia i farmaceutyka (różne)
15. Geochemia i petrologia
16. Gospodarka odpadami i utylizacja
17. Inżynieria bezpieczeństwa
18. Inżynieria chemiczna i procesowa
19. Inżynieria energetyczna
20. Inżynieria biomedyczna
21. Inżynieria chemiczna (ogólnie)
22. Inżynieria chemiczna (różnie)
23. Inżynieria przemysłowa
24. Inżynieria środowiskowa
25. Inżynieria materiałowa

26. Inżynieria mechaniczna
27. Marketing
28. Mikrotechnologia i biotechnologia stosowana
29. Modelowanie ekologiczne
30. Multidyscypliny
31. Nauki leśne
32. Ochrona różnorodności biologicznej
33. Ochrona środowiska
34. Organizacja i zarządzanie
35. Polimery i tworzywa sztuczne
36. Powierzchnie, powłoki i warstwy
37. Rachunkowość
38. Rolnictwo i ogrodnictwo
39. Stosunki przemysłowe
40. Strategia i zarządzanie
41. Systemy informacyjne zarządzania
42. Sztuczna inteligencja
43. Technologia paliw
44. Technologia żywności i żywienia
45. Weterynaria
46. Zachowania organizacyjne i zarządzanie zasobami ludzkimi
47. Zanieczyszczenie środowiska
48. Zarządzanie technologią i innowacjami
49. Zastosowania informatyki
50. Zootechnika i rybactwo

www.przemyslchemiczny.com